

АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Державний університет інфраструктури та технологій
вул. Кирилівська, 9, 04071, Київ, Україна
E-mail: duit_pravo@i.ua

Мета: у статті розглядається фундаментальна проблема господарської відповідальності з позиції адміністративного права. Аналізуються погляди видатних вчених у сфері господарського та адміністративного права на категорії господарської відповідальності. **Методи дослідження:** методологічну основу дослідження склали загальнонаукові методи пізнання. **Дискусія:** подаються правові ознаки господарської відповідальності. **Формуються принципи господарської відповідальності.** **Результати:** виходячи із зазначених позицій пропонується загальна концепція адміністрування в сфері господарської відповідальності.

Ключові слова: господарське право; адміністрування; господарська відповідальність; ознаки; принципи; концепція.

Постановка проблеми та її актуальність. Аналізуючи матеріально-правові та процесуально-правові аспекти господарського законодавства в сфері господарсько-правової відповідальності, необхідно з'ясувати актуальність даних площин для сучасного світу. На сьогоднішній час, велика кількість країн Європи до країн континентальної правової сім'ї, в тому числі й Україна. Головна мета господарського права є регулювання та дотримання законності у відносинах між суб'єктами підприємницької діяльності, саме завдяки господарсько-правовій відповідальності.

Аналіз досліджень і публікацій. Важливою джерельною базою для опрацювання цієї теми стали публікації науковців таких як: Н. О. Армаш, Д. О. Беззубова, Ю. А. Ведернікова, В. В. Копейчикова, Н. С. Малєїна, О. О. Мельника, І. М. Бокоч, А. Н. Новицького, С. І. Юшиної, А. Й. Іванського, Г. Поль, М. Ю. Потоцького та інших видатних вчених.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі цілісного аналізу нормативно-правового матеріалу та наукових джерел та правозастовчої практики, сформувані науково обґрунтовані підвалини адміністрування господарсько-правової

відповідальності, виробити шляхи покращення та удосконалення відповідних положень законодавства.

Виклад основного матеріалу. Адміністрування у сфері господарської відповідальності – це процес наукового дослідження теорії та практики господарської відповідальності з позиції науки адміністративного права та удосконалення місця і ролі держави в процесі застосування господарських санкцій. Адміністрування як науковий процес встановлює дві задачі: визначення теорії та практики господарської відповідальності та наукова констатація принципів господарської відповідальності в сучасних умовах.

Система теорії, практики та принципів господарської відповідальності допоможе розробити концепцію адміністрування господарської відповідальності. В юридичній літературі поняття господарсько-правової відповідальності досліджується під різним кутом зору, що зумовлює неоднозначне ставлення до господарсько-правової відповідальності з боку науковців і практиків. Причинами виникнення такого явища, як правило, називають: 1) багатопланове функціональне призначення господарсько-

правової відповідальності в механізмі правового регулювання господарських відносин; 2) відсутність єдиного законодавчого і доктринального підходу щодо встановлення юридичного змісту цього виду відповідальності; 3) різноманітність форм, в яких реалізується господарсько-правова відповідальність та виражаються її економічні наслідки; 4) широке коло суб'єктів господарсько-правової відповідальності та підстав її застосування; 5) відсутність чітко визначених законодавчих меж господарсько-правової відповідальності; 6) недостатній рівень правового регулювання особливостей господарсько-правової відповідальності в окремих видах господарських відносин, зокрема організаційно-господарських; 7) різноманітність поглядів щодо способів покладення господарсько-правової відповідальності.

Господарсько-правова відповідальність належить до ретроспективної юридичної відповідальності. Ретроспективна юридична відповідальність, за словами В. В. Копейчикова, – це специфічні правовідносини між державою і правопорушником внаслідок державно-правового примусу, що характеризуються засудженням протиправного діяння і суб'єкта правопорушення, покладанням на останнього обов'язку перетерпіти позбавлення і несприятливі наслідки особистого, майнового, організаційного характеру за скоєне правопорушення. При цьому він виділяє такі її ознаки: державно-правовий примус, негативна реакція держави на правопорушення суб'єкта, який винний у її скоєнні; обов'язок правопорушника перетерпіти несприятливі наслідки за свою протиправну поведінку [1].

За тлумаченням Ю. А. Ведернікова, ретроспективна юридична відповідальність – це юридичний обов'язок правопорушника зазнати примусового позбавлення його певних соціальних благ чи цінностей (матеріальних, духовних чи особистих), які належали йому до факту правопорушення. Він виділяє більше ознак ретроспективної юридичної відповідальності. Зокрема, це: один із видів державного примусу у формах каральних і правовідновлювальних заходів; негативна реакція держави на правопорушення та суб'єкта, винного в його вчиненні; ви-

никає тільки за наявності правопорушення; здійснюється лише за умови встановлення складу правопорушення; має зовнішній характер; здійснюється компетентним органом відповідно до закону та при дотриманні певного процедурно-процесуального порядку та форм; виражається в обов'язку особи (правопорушника) зазнати певних втрат особистого, організаційного чи матеріального характеру [2]. Господарсько-правова відповідальність полягає у понесенні суб'єктами господарювання несприятливих економічних і (або) правових наслідків у результаті застосування до них передбачених законодавством санкцій за господарські правопорушення.

О. О. Мельник визначає господарсько-правову відповідальність як передбачені законом чи договором заходи негативного впливу на правопорушника, які забезпечуються примусом з боку держави [3, с. 63].

М. С. Малейн, у свою чергу, під поняттям господарсько-правова відповідальність розуміє, що це правовідношення, яке виникає з порушення обов'язку, встановленого законом чи договором, що виражається у формі, не вигідній для правопорушника, через осуд його винної поведінки, майнових наслідків, настання яких забезпечується можливістю державного примусу [4, с. 19].

Як зазначає В. С. Щербина, поняття «господарсько-правова відповідальність» являє собою юридичну категорію, вироблену наукою господарського права задовго до прийняття Господарського кодексу України (далі – ГК України), проте лише в останньому вона знайшла своє законодавче закріплення і визнання, хоч розкриття її змісту в ГК України не можна визнати повним та чітким [5].

У рамках юридичної відповідальності господарсько-правова відповідальність має певні ознаки:

По-перше, виходячи з визначень, що наведені вище, та аналізу положень ГК України необхідно вказати, що фактичною підставою господарсько-правової відповідальності є факт вчинення договірною правопорушення чи позадоговірною делікту, що відповідає ст. 19 ГК України. У договірних відносинах, правопорушення

виникає із акцесорного зобов'язання. Але, якщо суб'єкти господарських відносин не перебувають у договірних відносинах, то виникає деліктна (позадовірна) відповідальність [6].

По-друге, залежно від юридичної підстави розрізняються відповідальність, що випливає із акту законодавства, договору, адміністративного акту.

По-третє, господарсько-правова відповідальність спрямована на особу чи майновий стан правопорушника, яким є суб'єкт господарських відносин (ст. 219 ГК України). Найчастіше господарсько-правова відповідальність спрямована на майновий стан порушника і лише в окремих випадках – на особу порушника.

По-четверте, сферою застосування господарсько-правової відповідальності є сфера господарювання.

По-п'яте, господарсько-правова відповідальність настає за наявності складу правопорушення, що складається з чотирьох елементів:

1) факт протиправної господарської поведінки, тобто порушення норми закону, умови договору, обов'язкового для учасника господарських відносин планового завдання тощо, внаслідок чого заподіюються збитки чи інша шкода правам або інтересам потерпілого учасника господарських відносин. Це може бути дія або бездіяльність (наприклад, прострочення поставки товарів);

2) наявність збитків чи інших негативних наслідків для потерпілого (наприклад, неможливість доступу підприємцем на ринок, підрив репутації підприємства тощо);

3) причинний зв'язок між протиправною поведінкою порушника і заподіяними потерпілому збитками;

4) вина правопорушника, про яку в господарському праві свідчать два елементи: наявність у суб'єкта господарських відносин реальної можливості діяти правомірно і попередити настання негативних наслідків (збитків) і, неприйняття ним усіх необхідних заходів для недопущення протиправної поведінки і запобігання настанню збитків. Варто зауважити, що для правопорушення у сфері господарювання, переважно, не є характерним наявність класичного складу пра-

вопорушення: об'єкт, суб'єкт, об'єктивна сторона, суб'єктивна сторона.

По-шосте, заходи впливу (санкції) позначаються на економічних інтересах порушника. При цьому відмінними між собою є господарські та адміністративно-господарські санкції, на що вказує С. І. Юшина [7, с. 202-205].

По-сьоме, здійснюється в ході правозастосовної діяльності за дотриманням певного процедурно-процесуального порядку і форм [8, с. 432]. Так, порядок застосування санкцій залежать від виду та форми господарсько-правової відповідальності: а) претензійно-позовний чи судовий; б) безпосередньо кредитором в оперативному порядку; в) спеціальними – уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування

Таким чином, підтримуючи думку В. С. Щербини, господарсько-правова відповідальність, маючи специфічні ознаки, відрізняється від: цивільно-правової та адміністративно-правової відповідальності, що виділяє її як самостійний вид юридичної відповідальності [9, с. 10-15]. Як самостійний вид юридичної відповідальності, господарсько-правова відповідальність реалізується за відповідною процедурою.

Як зазначає І. М. Бокоч, вперше принципи господарсько-правової відповідальності були закріплені у ч. 3 ст. 216 Господарського кодексу України (далі – ГК України), зокрема: 1) потерпіла сторона має право на відшкодування збитків незалежно від того, чи є застереження про це в договорі, передбачені законом відповідальність виробника (продавця) за недоброякісність продукції застосовується також незалежно від того, чи є застереження про це в договорі; 2) сплата штрафних санкцій за порушення зобов'язання, а також відшкодування збитків не звільняють правопорушника без згоди другої сторони від виконання прийнятих зобов'язань у натурі; 3) у господарському договорі не припустимі застереження щодо виключення або обмеження відповідальності виробника (продавця) продукції.

За загальним правилом, порушник має компенсувати негативні наслідки своєї неправомірної поведінки. За невиконання або неналежне виконання господарських зобов'язань чи пору-

шення правил здійснення господарської діяльності правопорушник відповідає належним йому на праві власності або закріпленням за ним на праві господарського відання чи оперативного управління майном, якщо інше не передбачено нормативно-правовими актами вищої юридичної сили.

Законом можуть встановлюватися межі господарсько-правової відповідальності (що має на меті захист майнових інтересів учасників господарських правовідносин) або навпаки - розмір встановлених законом санкцій безпосередньо не пов'язується з розміром збитків (шкоди), завданих неправомірною поведінкою учасника господарських правовідносин (що зумовлено необхідністю захисту публічних інтересів у разі, якщо конкретний розмір завданої шкоди встановити неможливо чи наслідки неправомірної поведінки можуть настати в майбутньому) [10].

В юридичній літературі також визначаються принципи господарсько-правової відповідальності. При цьому, одні автори виділяють загальні принципи господарсько-правової відповідальності, серед яких принципи: об'єктивності відповідальності у формі відшкодування збитків; реального виконання зобов'язань; недопущення виключення або обмеження відповідальності виробника (продавця) продукції [11, с. 680]. Інші автори такі принципи визначають більш ширше. Так, на думку окремих авторів, до таких принципів необхідно віднести: — захист прав та законних інтересів громадян, організацій, держави і забезпечення правопорядку у сфері господарювання (ч. 2 ст. 216 ГК 251 України); — презумпцію вини особи, що допустила порушення господарського зобов'язання (ч. 2 ст. 218 ГК України); — перевагу законодавчих меж господарсько-правової відповідальності перед договірними (ст. 219, ч. 1 ст. 231 ГК України); — обов'язковість для правопорушника процедури досудового порядку реалізації господарсько-правової відповідальності (ст. 222 ГК України); — необхідність вживання своєчасних заходів по усуненню наслідків правопорушення (ч. 1 ст. 222, ст. 226 ГК України) [12, с. 254-255].

Виходячи із вищевикладеного потрібно визначити, що загальна концепція адміністрування у сфері господарської відповідальності знахо-

диться в площині адміністративної відповідальності юридичних осіб. Встановлення і нормативне закріплення цієї категорії дозволить спростити процедуру стягування грошових коштів до державного бюджету у випадку порушення юридичною особою вимог господарського, цивільного та адміністративного і екологічного законодавства.

Загальна концепція адміністрування господарської відповідальності визначається як встановлення принципів, функцій і методів наукового забезпечення господарської відповідальності з позиції норм адміністративного права.

Висновки. Отже, підсумовуючи вищезазначене, варто вказати, що: по-перше, на сьогоднішній момент, немає точного визначення господарсько-правової відповідальності. Багато хто науковців, виділяють господарсько-правову відповідальність як: передбачені законом чи договором заходи негативного впливу на правопорушника, які забезпечуються примусом з боку держави, а інші як: правовідношення, яке виникає з порушення обов'язку, встановленого законом чи договором, що виражається у формі, не вигідній для правопорушника, через осуд його винної поведінки, майнових наслідків, настання яких забезпечується можливістю державного примусу. Тому, варто зауважити, що господарсько-правову відповідальність вирізняє саме сукупність притаманних тільки їй ознак; по-друге, щодо принципів застосування господарсько-правової відповідальності необхідно наголосити на тих, що зазначає законодавець у ГК України а саме: 1) потерпіла сторона має право на відшкодування збитків незалежно від того, чи є застереження про це в договорі, передбачені законом відповідальність виробника (продавця) за недоброякісність продукції застосовується також незалежно від того, чи є застереження про це в договорі; 2) сплата штрафних санкцій за порушення зобов'язання, а також відшкодування збитків не звільняють правопорушника без згоди другої сторони від виконання прийнятих зобов'язань у натурі; 3) у господарському договорі не припустимі застереження щодо виключення або обмеження відповідальності виробника (продавця) продукції.

Література

1. *Копейчиков В. В.* Правознавство: [підручник] / В. В. Копейчиков. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 736 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebk.net.ua/Book/BookPravothnavstvo/Glava3/R1G3par12.html>.
2. *Ведерніков Ю. А.* Теорія держави і права: [навч. посіб.] / Ю. А. Ведерніков, В. С. Грегул. – 4-те вид., доп. і переробл. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.
3. *Мельник О. О.* Господарське право: [навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц.] / О. О. Мельник – К.: КНЕУ, 2005. – 208 с.
4. *Малеин Н. С.* Имущественная ответственность в хозяйственных отношениях / Н. С. Малеин. – М.: Наука, 1968. – 207 с.
5. *Щербина В. С.* Господарське право: [підручник] – 2-ге вид., перероб. і доп. / В. С. Щербина. – К.: Юрінком Інтер, – 2005. – 592 с.
6. *Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV: станом на 19.02.2016 р.* // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.
7. *Юшина С. І.* Адміністративно-господарські санкції та їх застосування в зовнішньоекономічній сфері / С. І. Юшина // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 2. – С. 202-205.
8. *Скакун О. Ф.* Теорія держави і права: [підручник] / О. Ф. Скакун. – Х.: Консум, 2001. – 656 с.
9. *Щербина В. С.* Господарсько-правова відповідальність: галузевий підхід, особливості застосування та напрямки подальших наукових досліджень / В. С. Щербина // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – К., 2013. – С. 10-15.
10. *Бокоч І. М.* Принципи господарсько-правової відповідальності / І. М. Бокоч // Юридичний вісник Київського національного авіаційного університету. – К., 2015. – С. 249-251.

References

1. *Kopjechykov V. V.* Pravoznavstvo: [pidruchnyk] / V. V. Kopjechykov. – K.: Jurinkom Inter, 2003. – 736 s. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ebk.net.ua/Book/BookPravothnavstvo/Glava3/R1G3par12.html>.
2. *Vedjernikov Ju. A.* Teorija derzhavy i prava: [navch. posib.] / Ju. A. Vedjernikov, V. S. Gregul. – 4-te vyd., dop. i pererobl. – K.: Centr navchal'noi' literatury, 2005. – 224 s.
3. *Mel'nyk O. O.* Gospodars'ke pravo: [navch.-metod. posib. dlja samost. vyvch. dysc.] / O. O. Mel'nyk – K.: KNEU, 2005. – 208 s.
4. *Malein N. S.* Imushhestvennaja otvetstvennost' v hozhajstvennyh otnoshenijah / N. S. Malein. – M.: Nauka, 1968. – 207 s.
5. *Shherbyna V. S.* Gospodars'ke pravo: [pidruchnyk] – 2-ge vyd., pererob. i dop. / V. S. Shherbyna. – K.: Jurinkom Inter, – 2005. – 592 s.
6. *Gospodars'kyj kodeks Ukrainy vid 16 sichnja 2003 r. № 436-IV: stanom na 19.02.2016 r.* // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – St. 144.
7. *Jushyna S. I.* Administratyvno-gospodars'ki sankcii' ta i'h zastosuvannja v zovnishn'oekonomichnij sferi / S. I. Jushyna // Chasopys Kyi'vs'kogo universytetu prava. – 2010. – № 2. – S. 202-205.
8. *Skakun O. F.* Teorija derzhavy i prava: [pidruchnyk] / O. F. Skakun. – H.: Konsum, 2001. – 656 s.
9. *Shherbyna V. S.* Gospodars'ko-pravova vidpovidal'nist': galuzevyj pidhid, osoblyvosti zastosuvannja ta naprjamky podal'shyh naukovyh doslidzhen' / V. S. Shherbyna // Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo universytetu im. Tarasa Shevchenka. – K., 2013. – S. 10-15.
10. *Bokoch I. M.* Pryncypy gospodars'ko-pravovoi' vidpovidal'nosti / I. M. Bokoch // Jurydychnyj visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo aviacijnogo universytetu. – K., 2015. – S. 249-251.

ADMINISTRATION IN THE FIELD OF ECONOMIC RESPONSIBILITY (THEORETICAL ASPECT)

State University of Infrastructure and Technology
Kyrylivska str., 9, 04071, Kyiv, Ukraine
E-mail: duit_pravo@i.ua

Goal: the article deals with the fundamental problem of economic responsibility from the standpoint of administrative law. The views of prominent scholars in the field of economic and administrative law in the category of economic responsibility are analyzed. Legal features of economic responsibility are provided. The principles of economic responsibility are formed. Proceeding from the above mentioned positions, the general concept of administration in the sphere of economic responsibility is proposed. **Methods of research:** the methodological basis of the study were general scientific methods of cognition. **Results:** the law may establish limits of economic and legal responsibility (which is aimed at protecting the property interests of participants in economic legal relations) or vice versa - the size of sanctions imposed by law is not directly related to the amount of damages (damage) caused by the unlawful conduct of a participant in economic relations (due to the need for protection public interest in the event that it is impossible to determine the specific size of the damage caused or the consequences of unlawful conduct may occur in the future). Based on the foregoing it is necessary to determine that the general concept of administration in the area of economic responsibility is in the area of administrative responsibility of legal entities. Establishment and standardization of this category will simplify the procedure for collecting funds from the state budget in case of violation of the requirements of economic, civil, administrative and environmental legislation by a legal entity. The system of theory, practice and principles of economic responsibility will help to develop the concept of administering economic responsibility. In legal literature, the notion of economic legal liability is investigated from a different angle, which leads to ambiguous attitude to the economic and legal responsibility of scientists and practitioners. **Discussion:** the general concept of the administration of economic responsibility is defined as the establishment of principles, functions and methods of scientific provision of economic responsibility from the standpoint of the rules of administrative law.

Keywords: economic law; administration; economic responsibility; signs; principles; concept.